

SPOOKPARTIJEN EN PROCESBEVOEGDHEID

Enkele gedachten over de vraag of een kever in rechte kan optreden

Remme Verkerk & Suzanne Landheer

1 INLEIDING

Het was in het jaar 1545. Franse wijnboeren zagen met lede ogen aan dat kevers hun oogst verwoestten. Zij stapten naar de rechter, die eerst een bevel gaf dat specifieke gebeden zouden moeten worden voorgedragen. De kevers weigerden desondanks hun activiteiten te staken. De kevers werden daarom opnieuw door de boeren gedagvaard. De tweede procedure nam ruim acht maanden in beslag omdat eerst lang werd onderhandeld over een andere locatie waar de kevers naartoe zouden kunnen verhuizen. De advocaat die optrad namens de kevers verklaarde evenwel dat de aangeboden alternatieve gronden onvoldoende voedsel bevatten voor de kevers. Toen de schikking uitbleef, werd een vonnis gewezen. Of de kevers uiteindelijk zijn veroordeeld de wijngaarden te verlaten is niet duidelijk, omdat de laatste bladzijde van het 29 pagina's tellende procesdossier door knaagdieren is opgegeten.¹

In deze bijdrage wordt ingegaan op de vraag of kevers en andere entiteiten zonder rechtspersoonlijkheid als procespartij kunnen optreden. Dergelijke in juridische zin niet-bestaande partijen duidt men ook wel aan als spookpartijen. De lezer van deze bijdrage zal wellicht de indruk kunnen hebben dat het daarbij gaat om historische eigenaardigheden. Niets is minder waar. In de rechtspraak treft men tal van bizarre voorbeelden aan van procedures die zijn ingesteld door of tegen een 'spookpartij'. Marielle Koppenol-Laforce was als advocaat meermaals betrokken bij dergelijke procedures. Daarbij was één eigenschap kenmerkend: zij doordacht in creatieve brainstormsessies op hoge snelheid de hoofdlijnen, de complicaties, de uitzonderingen en alle denkbare argumenten. Die zullen in deze bijdrage één voor één voorbijkomen.

---

¹ E.P. Evans, *The Criminal Prosecution and Capital Punishment of Animals*, Londen: William Heinemann 1906, p. 38-50, online beschikbaar: www.gutenberg.org/ebooks/43286.

2 DE HELDERE HOOFDREGEL

Wij leven in moderne tijden waarin geen ruimte is voor procedures tegen kevers of tegen een kerkklok.² We hanteren nu een heldere hoofdregel: alleen natuurlijke personen en rechtspersonen kunnen als procespartij optreden.³ Het burgerlijk procesrecht sluit op dit punt geheel aan bij het materiële recht: zonder rechtspersoonlijkheid geen procesbevoegdheid.⁴

Een rechtspersoon of een natuurlijk persoon is niet altijd feitelijk of rechtens in staat zelf een eigen standpunt te verwoorden, een vordering te formuleren of een advocaat in te schakelen. Dat is meestal geen probleem. Rechtspersonen kunnen bijvoorbeeld worden vertegenwoordigd door een bestuurder, een gevolmachtigde of een curator.⁵ Jonge kinderen worden op hun beurt vertegenwoordigd door een ouder of een voogd.⁶ In wezen is dit niet veel anders dan de advocaat die in de zestiende eeuw het woord voerde namens de kevers.

Cleveringa schreef in 1967 een lezenswaardige bijdrage over spookpartijen, waarin hij inging op talloze voorbeelden uit de jurisprudentie. Het ging om procedures die aanhangig waren gemaakt door of tegen een niet-bestaande onderlinge waarborgmaatschappij, een niet-bestaande naamloze vennootschap of een al lang overleden natuurlijk persoon.⁷ Cleveringa bepleitte voor dergelijke gevallen een simpele oplossing. Hij wees erop dat een inleidende dagvaarding op straffe van nietigheid de naam moet bevatten van zowel de eiser als de gedaagde.⁸ Men kan niet aan dit vereiste voldoen door zomaar een naam van een niet (meer) bestaande entiteit of natuurlijk persoon in te vullen. Een inleidende dagvaarding die is uitgebracht door of aan een spookpartij moet daarom nietig worden verklaard. Dat betekent dat een inhoudelijke behandeling van de zaak geheel achterwege blijft.

2 Op 15 mei 1591 werd de zoon van tsaar Ivan de Verschrikkelijke door opstandelingen vermoord in Oeglitsj. De plaatselijke kerkklok had het gewaagd die dag het volkslied van de opstandelingen te spelen. De klok werd voor de rechter gedaagd vanwege dit politieke misdrijf en voor eeuwig verbannen naar Siberië. In 1892 werd gratie verleend en is de klok teruggekeerd. Zie E.P. Evans, *The Criminal Prosecution and Capital Punishment of Animals*, Londen: William Heinemann 1906, p. 175.

3 Zie o.m. A. Knigge, *Effectieve toegang tot het civiele geding*, W.E.J. Tjeenk Willink: Deventer, 1998, p. 26.

4 Zie reeds R. van Boneval Faure, *Het Nederlandsche Burgerlijk Procesrecht*, 1^e deel, Leiden, Brill 1893, p. 17.

5 Men spreekt soms over een “*formele procespartij*” die dan optreedt namens de werkelijke “*materiële procespartij*”. Zie bijv. W.D.H. Asser, ‘Partijvertegenwoordigers in het civiele proces’, in: *Vertegenwoordiging en tussenpersonen*, Deventer: 1999, p. 487-503 en A. Knigge en M. Zilinsky, in: *GS Burgerlijke Rechtsvordering*, art. 45 Rv, aant. 9 e.v.

6 Zie o.m. artikel 1:245, 1:337, 1:381 en 2:130 BW.

7 R.P. Cleveringa, *Spookpartijen*, N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij: Amsterdam, 1967.

8 Art. 5 Rv (oud), zie thans artikel 45 Rv.

Cleveringa's opvatting vond navolging in de rechtspraak van de Hoge Raad. Een goed voorbeeld betreft een zaak waarin ene Van der Peijl “*de Minister van Onderwijs en Wetenschappen*” dagvaardde. ‘De Minister’ is evenwel geen juridisch bestaande rechtspersoon.⁹ De Staat der Nederlanden heeft wel rechtspersoonlijkheid en had in deze zaak als gedaagde opgeroepen kunnen en moeten worden. Van der Peijl werd niet-ontvankelijk verklaard.¹⁰

De hoofdregel dat alleen bestaande natuurlijke personen en rechtspersonen in rechte kunnen optreden wordt nog altijd toegepast.¹¹ Zo werd een gemeente die in een onteigeningsprocedure een reeds lang voordien overleden eigenaar van de grond dagvaardde niet-ontvankelijk verklaard.¹² Hetzelfde lot trof een werknemer die een niet bestaande vennootschap dagvaardde die beweerdelijk zijn werkgever zou zijn.¹³ Een ander illustratief voorbeeld betreft een cassatieberoep dat (mede) werd ingesteld door de “*Stichting Fonds Bevordering Intreding Horecabedrijf*”. Deze ‘spookpartij’ had geen rechtspersoonlijkheid. Het ging hier alleen om een handelsnaam die werd gebruikt door een andere stichting die eveneens optrad als verzoekster tot cassatie. De niet bestaande ‘stichting’ werd geacht “*niet in cassatie te zijn gekomen*”.¹⁴

3 DE COMPLICATIES

De hoofdregel is helder en biedt rechtszekerheid. De ratio achter de strenge regel is dat anders allerlei problemen “*rijzen van procesrechtelijke aard*”.¹⁵ Een niet (meer) bestaande (rechts)persoon beschikt in de regel niet over een officiële geregistreerde naam en evenmin over een geregistreerde woon- of vestigingsplaats. Dat levert direct aan het begin al problemen op. Stel men wil een procedure beginnen tegen kevers of tegen een niet-bestaande rechtspersoon: hoe moet een deurwaarder dan rechtsgeldig een exploit betekenen om zo een partij op te roepen?¹⁶ Hoe de procedure verder kan en moet verlopen is ook onduidelijk. Hoe kan een niet (meer) bestaande (rechts)persoon zelf in rechte optreden, een standpunt

9 In het bestuursrecht worden wel procedures gevoerd tegen een minister. Zie bijv. CRvB 18 april 2002, ECLI:NL:CRVB:2002:AE3926 (*Minister SZW*) en CRvB 25 juni 2009, ECLI:NL:CRVB:2009:BJ0149 (*Minister OC&W*).

10 HR 25 november 1983, ECLI:NL:HR:1983:AG4696, NJ 1984/297 (*Van der Peijl/Minister O&W*), m.nt. W.H. Heemskerck.

11 Zie bijv. A.C. van Schaick, Asser Procesrecht 2, *Eerste Aanleg*, 2016/30.

12 HR 27 juni 2014, ECLI:NL:HR:2014:948, NJ 2014/348 (*Gemeente Hoogeveen/X*).

13 HR 20 september 1996, ECLI:NL:HR:1996:ZC2145, NJ 1996/749 (*Abdul/Profit Center of Fardem Packaging B.V.*).

14 HR 8 juni 2007, ECLI:NL:HR:2007:BA2925.

15 Zie voetnoot 10.

16 Zie artikel 45 lid 2 Rv en HR 5 april 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY9084, NJ 2014/126 (*Stichting Ymere/X*).

vertolken of een zitting bijwonen?¹⁷ Hoe kan een ‘spookpartij’ rechtsgeldig vertegenwoordigd worden, griffierecht, deurwaarderskosten en advocaatkosten voldoen, rechten en plichten verkrijgen, in de proceskosten worden veroordeeld of verhaal bieden voor een toegewezen vordering?

De hoofdregel is in veel gevallen makkelijk toe te passen. Men kan immers vaak openbare registers raadplegen om de identiteit en het bestaan van een (beoogde) procespartij vast te stellen. Toch treft men in de rechtspraak tal van voorbeelden aan waaruit blijkt dat de praktijk weerbarstig is. Zo werd enkele jaren na de oorlog een procedure aanhangig gemaakt tegen een vermiste persoon. Hij was in oorlogstijd noodgedwongen afgereisd naar Duitsland. Pas veel later bleek dat deze vermiste persoon in de oorlog was omgekomen.¹⁸

Illustratief is ook een zaak die aanhangig werd gemaakt tegen een natuurlijk persoon die al lang geleden was verhuisd naar Suriname. Kennelijk waren pogingen ondernomen de inleidende dagvaarding te betekenen. Eén van de kinderen van de gedaagde stuurde daarop een bericht aan de rechtbank, met daarin de mededeling dat de gedaagde al meer dan tien jaar eerder was overleden.¹⁹ De eiser werd niet-ontvankelijk verklaard in zijn vordering. Maar wat als geen bericht was verstuurd naar de rechtbank? Had de rechter dan verstek moeten verlenen? Of moet de rechter ambtshalve een onderzoek instellen naar het bestaan van iedere niet-verschenen gedaagde?

Het is vaak nog veel lastiger vast te stellen of een vennootschap ‘bestaat’. Naar Nederlands recht komt geen beslissende betekenis toe aan de vraag of de vennootschap is ontbonden of niet langer is geregistreerd in het handelsregister. Rechtspersonen blijven immers voortbestaan zolang dit voor de vereffening van het vermogen nodig is.²⁰ Een vennootschap die niet langer deelneemt aan het economisch verkeer, geen kantoorruimte meer huurt en die niet langer in het handelsregister is ingeschreven kan mogelijk nog wel in rechte optreden.²¹ Dat leidt dan weer tot lastige vragen: hoe moet je in zo een geval rechtsgeldig een vordering stuiten, een dagvaarding betekenen, etc.²²

17 Lieve Marielle, als je deze voetnoot ooit leest, we zullen je als directe collega erg missen!

18 HR 18 januari 1952, ECLI:NL:HR:1952:316, NJ 1952/94, waarin wordt gewezen op een bijzondere regeling in art. 9 wet houdende voorzieningen betreffende het opmaken van acten van overlijden van vermisten.

19 Rb Den Haag, 10 mei 2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:4931.

20 Art. 2:19 BW, zie hierover A. Knigge, *Effectieve toegang tot het civiele geding*, W.E.J. Tjeenk Willink: Deventer, 1998, p. 28-30.

21 HR 11 januari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BX9762, JOR 2014/258 (*Unidek/HDI*) en HR 27 januari 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1631, NJ 1995/579 (*APH/Söderqvist q.q.*).

22 Zie o.m. art. 54 Rv, HR 6 december 2013, ECLI:NL:HR:2013:CA3743, NJ 2014/87 (*Transautex/Ontvanger*) m. nt. J.M. Zwemmer.

Nog problematischer zijn buitenlandse rechtspersonen.²³ De vraag of dergelijke rechtspersonen rechtsgeldig bestaan moet worden beoordeeld naar buitenlands recht.²⁴ Een goed voorbeeld betreft een vennootschap uit Hong Kong die was ontbonden en nadien uitgeschreven uit het plaatselijke handelsregister. Jaren later stelt deze vennootschap zich op het standpunt opnieuw rechtsgeldig te bestaan en daarom gerechtigd te zijn een procedure voort te zetten. De wederpartij verweert zich met de stelling dat aan de vermeende proceshandelingen geen rechtsgeldige volmacht ten grondslag ligt. Wat is dan rechtens? De kerngedachte lijkt te zijn dat een vennootschap in dergelijke gevallen aan de hand van gegevens en bescheiden haar eigen bestaan moet aantonen.²⁵

4 DE UITZONDERINGEN

De rechtspraktijk laat zich niet vatten in hoofdregels. Onze wetgeving kent talloze uitzonderingen. Een klassiek voorbeeld betreft het ongeboren kind. Een ongeboren kind verkrijgt pas bij de geboorte rechtspersoonlijkheid. Voordien kan een kind geen drager zijn van rechten en plichten en dus ook niet als procespartij optreden. Om de belangen van ongeboren kinderen te beschermen, bepaalt artikel 1:2 BW evenwel dat het kind “*als reeds geboren [wordt] aangemerkt, zo dikwijls zijn belang dit vordert*”. Algemeen wordt aangenomen dat een ongeboren kind aldus ook in rechte zou kunnen optreden, bijvoorbeeld om aanspraak te maken op een erfenis.²⁶

Een andere categorie wettelijke uitzonderingen betreft entiteiten die geen rechtspersoon zijn, maar wel een afgescheiden vermogen hebben.²⁷ De vennootschap onder firma, com-

23 Buitenlandse rechtspersonen mogen in beginsel ook hier in rechte optreden. Vgl. HvJ EU 5 november 2001, ECLI:EU:C:2002:632 (*Überseering*).

24 Art. 10:118 jo. 10:119 BW, HR 13 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3299, NJ 2016/425 (*Yukos*).

25 Zie HR 26 september 2008, ECLI:NL:HR:2008:BD7592, NJ 2008/523 (*Schoen/Fides*) en HR 1 december 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA8719, NJ 2001/45 (*TTS/Sigillo*).

26 Rb Haarlem 14 oktober 1966, ECLI:NL:RBHAA:1966:AC3730, NJ 1967/266, Zie hierover o.m. Asser/De Boer 1* 2010/21-25 en *Kamerstukken II* 1992/93, 23012, nr. 3, p. 41 en A. Knigge en M. Zilinsky, in: *GS Burgerlijke Rechtsvordering*, art. 45 Rv, aant. 9.

27 Vgl. Rb. Rotterdam 18 oktober 2006, ECLI:NL:RBROT:2006:AZ3042 (*ROM Rijnmond*).

manditaire vennootschap²⁸ en trust²⁹ zijn gerechtigd als procespartij op te treden. De maatschap daarentegen kan weer niet zelfstandig in rechte optreden.³⁰

Organen van een private of publieke rechtspersoon hebben geen rechtspersoonlijkheid. De hoofdregel brengt mee dat zij niet in rechte kunnen optreden. Denk daarbij aan een minister, korpchef, commissie of de gemeenteraad.³¹ De wet bevat echter veel uitzonderingen op basis waarvan o.m. procesbevoegdheid is toegekend aan het openbaar ministerie, de ontvanger en de medezeggenschapsraad van onderwijsinstellingen.³² Hetzelfde geldt voor organen van privaatrechtelijke rechtspersonen. Zij hebben in beginsel geen procesbevoegdheid, maar er bestaan uitzonderingsbepalingen op basis waarvan organen zoals de ondernemingsraad en de raad van commissarissen (soms) toch als procespartij kunnen optreden.³³

Het aantal wettelijke uitzonderingen lijkt door de jaren heen te zijn toegenomen. Neemt men ook in aanmerking dat buitenlandse entiteiten hier procedures kunnen voeren, dan voelt men aankomen dat het lastig is deze alle in kaart te brengen.

---

28 Zie o.m. art. 45 lid 3 sub d Rv jo. art. 51 Rv. De eiser doet er overigens goed aan naast de vennootschap ook de vennoten te dagvaarden, zie o.m. HR 9 mei 1969, ECLI:NL:HR:1969:AC0846, NJ 1969/307; HR 3 december 1971, ECLI:NL:HR:1971:AB3674, NJ 1972/117.

29 Snijders/Klaassen/Meijer, *Nederlands burgerlijk procesrecht* Deventer: Kluwer 2017, nr. 64. Zie in algemene zin over de trust in de Nederlandse rechtssfeer de vele publicaties van Marielle Koppenol-Laforce als aangehaald in de publicatielijst in deze bundel, waaronder bijv. M.E. Koppenol-Laforce en F.H. Aalderink, 'Art. 126-144 Boek 10 BW: goederenrecht en trusts' WPNR 2009/6819, p. 535-544.

30 Zie o.m. HR 5 november 1976, ECLI:NL:HR:1976:AB7103, NJ 1977/586 m.nt. W.H. Heemskerk (*Moret Gudde Brinkman*); HR 15 maart 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY7840, NJ 2013/290, m.nt. P. van Schilfgaarde (*Biek Holdings*).

31 Zie bijv. de conclusie van A-G De Bock, 8 juli 2016, ECLI:NL:PHR:2016:837 (*Vrebamel/Staat*), nrs. 3.10-3.11. De Bock geeft aan dat een wettelijke bepaling die een bepaald orgaan aanwijst om bepaalde rechtshandelingen te verrichten niet voldoende is om aan te nemen dat het betreffende orgaan procesbevoegdheid toekomt.

32 Zie inzake het openbaar ministerie o.a. art. 1 lid 2 Fw; art. 43 Rv. Inzake de ontvanger: zie art. 3 lid 2 Invorderingswet. A-G De Bock wijst erop dat de ontvanger ook bevoegd is om in een civiele procedure te procederen op grond van onrechtmatige daad, zie CPG 8 juli 2016, ECLI:NL:PHR:2016:837 (*Vrebamel/Staat*), pt. 3.9 met verwijzing naar HR 28 juni 1996, ECLI:NL:HR:1996:ZC2120, NJ 1997/102, m.nt. J.W. Zwemmer (*Van Maarseveen/Ontvanger*). Zie tot slot HR 3 december 1993, ECLI:NL:HR:1993:ZC1163, NJ 1994/375 (*Staat/De Medezeggenschapsraad Van Hall Instituut*).

33 Art. 26 lid 1, 27 lid 6 en 36 lid 2 WOR. Zie ook A.M.W. van Vlodrop, 'De OR als procespartij: wie, wanneer en wat dan?', *Tijdschrift arbeidspraktijk*, 2019/189 en P.J. van der Korst, 'Vennootschapsorganen en hun leden als procespartij', *TOP* 2012, p. 280. De ondernemingsraad kan alleen niet in de proceskosten van een OK-procedure worden veroordeeld, zie art. 22a WOR en HR 17 juli 2020, ECLI:NL:HR:2020:1283 en HR 18 september 2020, ECLI:NL:HR:2020:1444.

5 DE VERWARRING

Inmiddels zijn ook in de rechtspraak de nodige nieuwe deelregels geformuleerd en nieuwe uitzonderingen aanvaard. Illustratief is de zaak van de door het hof ontbonden Stichting Martijn. Normaal gesproken kan een entiteit die tussentijds is opgehouden te bestaan geen rechtsmiddel meer aanwenden.³⁴ De Hoge Raad oordeelde dat in dit geval deze niet meer bestaande stichting, vertegenwoordigd door haar inmiddels gedefungeerde bestuur, wel gerechtigd was in cassatie op te komen tegen de hofuitspraak.³⁵ Een ander voorbeeld betreft het geval waarin een beslaglegger lang nadat het beslag is gelegd een bodemzaak instelt tegen de inmiddels niet meer bestaande schuldenaar. De Hoge Raad formuleerde voor dergelijke concrete gevallen bijzondere uitzonderingsregels.³⁶

Een belangrijke andere lijn in de rechtspraak zou men kunnen scharen onder de noemer ‘deformalisering’. De kerngedachte is dat vormfouten niet zonder meer moeten worden bestraft.³⁷ Dat betekent dat een onjuiste partijbenaming in een dagvaarding niet altijd tot niet-ontvankelijkheid moet leiden. Illustratief is een procedure waarbij een vennootschap die als gevolg van een fusie was opgehouden te bestaan een appeldagvaarding uitbracht. De appeldagvaarding werd nietig verklaard. In 2004 was de Hoge Raad nog onverbiddeijk: “[e]en rechtsmiddel kan in beginsel alleen worden aangewend door een ten tijde van die handeling (nog) bestaande procespartij.”³⁸ Enkele jaren later gaat de Hoge Raad in een vergelijkbare zaak ‘om’. In die zaak was de cassatiedagvaarding uitgebracht op naam van Montis Design B.V., die toen al was gefuseerd in Montis Holding B.V. De Hoge Raad oordeelde dat “fouten en vergissingen niet tot fatale gevolgen behoren te leiden, mits de wederpartij door het herstel hiervan niet onredelijk in haar belangen wordt geschaad.” De cassatieprocedure kon op naam van de verkrijgende vennootschap worden voortgezet.³⁹

Inmiddels kennen wij vele voorbeelden van gevallen waarin streng, of juist weer heel coulant wordt omgegaan met dagvaardingen waarin de partijnamen abusievelijk verkeerd zijn weergegeven.⁴⁰ De alleszins te billijken gedachte is dat een procedure een zaak niet

34 Zie bijv. HR 29 juni 2012, ECLI:NL:HR:2012:BU5630, NJ 2012/424 (*Yukos*) inzake een gedefungeerde curator.

35 HR 18 april 2014, ECLI:NL:HR:2014:948, JBPpr 2014/31, m.nt. Hennekens.

36 HR 13 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3299, NJ 2016/425 (*Yukos*).

37 Zie in algemene zin o.m. Parl. Gesch. Herz. Rv, p. 4.

38 HR 9 januari 2004, ECLI:NL:HR:2004:AN7324, NJ 2005/222 m.nt. H.J. Snijders.

39 HR 13 december 2013, ECLI:NL:HR:2013:1881, NJ 2015/307 (*Montis/Goossens*).

40 HR 10 juli 2015, ECLI:NL:HR:2015:1844, NJ 2015/322 (*Seacon Logistics*) en HR 24 juni 2016, ECLI:NL:HR:2016:1311, NJ 2018/70 m.nt. H.J. Snijders onder NJ 2018/71. Zie anders Rb Overijssel 29 juli 2015, ECLI:NL:RBOVE:2015:4655, JOR 2016/30 m.nt. C.J. Groffen, waarin de rechtbank oordeelde dat de

moet ontsporen als gevolg van een duidelijk kenbare vergissing of taalfout. Dat een evidente fout hersteld moet kunnen worden, laat evenwel onverlet dat een exploit voldoende duidelijk moet zijn. Het belang van de wederpartij vergt dat geen twijfel mag bestaan over de identiteit en de hoedanigheid van degene op wiens verzoek het exploit wordt uitgebracht.⁴¹ Dat betekent dat men van geval tot geval geconfronteerd wordt met lastige vragen. Wanneer slaat een “*gewenste deformalisering*” om in een “*ongewenst verlies van rechtszekerheid*”?⁴² Het betreft een onderwerp waarover de nodige procedures worden gevoerd.⁴³

Complicaties, wettelijke uitzonderingen en een breed pallet aan uiteenlopende rechterlijke uitspraken leiden tot enige verwarring. Op de eenvoudige vraag wie gerechtigd is als procespartij op te treden, kan men geen eenvoudig antwoord meer formuleren.

6 DE TOEKOMST: DE KEVERS KOMEN TERUG!?

De moderne heldere hoofdregel luidt dat procesbevoegdheid enkel toekomt aan rechtspersonen en natuurlijke personen. Kortom: kevers en dolfinen kunnen niet optreden als procespartij.⁴⁴ Inmiddels leven wij evenwel in een tijd waarin steeds meer aandacht lijkt te zijn voor de belangen van o.m. dieren en het milieu.⁴⁵ Zo is een toenemend aantal auteurs van oordeel dat dieren rechten zouden moeten krijgen.⁴⁶ Zouden wij in de toekomst alsnog procesbevoegdheid toekennen aan kevers of bomen?⁴⁷ Zouden we niet nog een uitzondering aan de lange lijst met uitzonderingen kunnen toevoegen? Dat is geenszins ondenkbaar. Nieuw-Zeeland en India hebben enkele jaren geleden rechtspersoonlijkheid toegekend

---

regel over de wijziging van de partijaanduiding uit het arrest *Montis/Goossens* niet geldt in eerste aanleg. Zie ook J.P. Heering, ‘Spookpartijen jagen minder vrees aan’, *Advocatenblad* 21 december 2007, p. 790 e.v.

41 HR 22 oktober 2004, ECLI:NL:HR:2004:AP1435, *NJ* 2006/202. Zie ook A-G Drijver in zijn conclusie (ECLI:NL:PHR:2019:277) voor HR 19 april 2019, ECLI:NL:HR:2019:639 (art. 81 RO) (*Ymere/X*) pt. 3.4-3.9.

42 Zie in dit verband ook D. Barbiers en C. Klaassen, ‘Wie is u? Deformalisering versus zekerheid: enkele gedachten over de wijziging van partijhoedanigheid’ *TCR* 2020/3, p. 69 e.v.

43 Zie bijv. HR 11 december 2020, ECLI:NL:HR:2020:2009 (*Call2Collect/AFI*) en HR 3 april 2020, ECLI:NL:HR:2020:587 (*Stichting UVDTAB/Trafigura*).

44 Zie voor zaken waarin dolfinen vergeefs probeerden een procedure aanhangig te maken <https://blog.mass.gov/masslawlib/civil-procedure/do-animals-have-standing-to-sue-part-2-animals-filing-as-species/>. In 2004 is in Kazachstan nog een beer in de gevangenis opgesloten voor 15 jaar na een gerechtelijke procedure, zie www.mirror.co.uk/news/world-news/brown-bear-serving-prison-sentence-20898958.

45 De wetgever heeft in dat kader al een heel klein stapje gezet: dieren worden rechtens niet langer aangemerkt als zaken. Zie art. 3:2a BW en *Kamerstukken II* 2009/10, 31389 nr. 68.

46 Zie bijv. P. Cliteur, *Darwin, dier en recht*, Amsterdam: Boom 2001; P. Waldau, *Animal Rights – What Everyone Needs to Know*, Oxford University Press 2011; D. DeGrazia, *Animal Rights – a very short introduction*, Oxford University Press 2002;

47 C.D. Stone, “*Should Trees Have Standing? – Towards Legal Rights for Natural Objects.*” *Southern California Law Review* 45 (1972).

aan een rivier, die als gevolg daarvan drager is van rechten en plichten en in rechte kan optreden.⁴⁸

Praktische en procedurele bezwaren kan men wegnemen. Zo beschikken we inmiddels over een verfijnd en vernieuwd wettelijk instrumentarium op basis waarvan een stichting kan optreden voor de bescherming van belangen van grote aantallen ongedefinieerde personen (artikel 3:305a BW). Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat dergelijke collectieve acties alleen kunnen worden ingesteld als het “*om concrete belangen van natuurlijke of rechtspersonen gaat*”. Tegelijkertijd heeft de wetgever te kennen gegeven dat de belangen van dieren of het milieu wel op indirecte wijze kunnen worden beschermd “*door deze te koppelen*” aan de belangen van (rechts)personen.⁴⁹ De Urgenda-uitspraak illustreert dat die ‘indirecte’ route geenszins onbegaanbaar is.⁵⁰ Een stichting kan aldus (indirect) opkomen voor de belangen van een varken, boom of wellicht zelfs voor objecten, zoals historisch erfgoed.⁵¹ Het lijkt zo gezien een kleine stap om procesbevoegdheid toe te kennen aan stichtingen die *direct* opkomen voor de belangen van kevers.

Op dit moment worden al publiekrechtelijke procedures gevoerd ter bescherming van kevers en bomen. Illustratief zijn de procedures die volgden nadat Poolse autoriteiten instemden met het kappen van grote delen van oerbossen. De Europese Commissie wierp zich met succes op als beschermer van zowel bomen als kevers.⁵² Waarom zou men wet- en regelgeving die strekt tot bescherming van flora en fauna niet tevens rechtstreeks privaatrechtelijk kunnen handhaven namens diezelfde flora en fauna? Alle publiekrechtelijke handhavingmechanismen ten spijt is het totale aantal kevers de laatste jaren schrikbarend

48 Sinds 2014 is de Whanganui-rivier in Nieuw-Zeeland een rechtspersoon, zie hierover o.m. de bijdrage in De Correspondent van 6 mei 2016, ‘Wat als een rivier rechten krijgt? Beschikbaar via <https://decorrespondent.nl/4447/wat-als-een-rivier-rechten-krijgt/1203194083465-6ec49738>. In India is als gevolg van een rechterlijke uitspraak rechtspersoonlijkheid toegekend aan de rivieren de Ganges en de Yumana.

49 Kamerstukken II 1992/93, 22486, nr. 5: “*Rechtssubject naar burgerlijk recht zijn alleen natuurlijke personen en rechtspersonen. (...) De consequentie hiervan is dat (...) alleen kan worden geproduceerd als het (mede) om concrete belangen van natuurlijke personen of rechtspersonen gaat. (...) het kan ook in een collectieve actie niet uitsluitend gaan om algemene, abstracte belangen, om belangen van dieren of het belang van het milieu (...) deze belangen [kunnen] alleen op indirecte wijze worden beschermd (...) [Ik wil] nader ingaan op vragen (...) betreffende (...) dierbeschermingsorganisaties (...) Zoals al eerder betoogd kan door deze organisaties eventueel (...) een collectieve actie voor de burgerlijke rechter worden ingesteld, mits aannemelijk wordt gemaakt dat er naast de belangen van de dieren ook belangen van privaatrechtelijke rechtssubjecten in het geding zijn.*” Zie ook Kamerstukken II 2012/13, 33126, nr. 7, p. 9, waar wordt gesteld dat het niet goed denkbaar is dat er schadevergoeding wordt gevorderd voor dieren of het milieu.

50 HR 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006 (*Urgenda*).

51 Zie bijv. Rb. Breda 15 augustus 2012, ECLI:NL:RBBRE:2012:BX5098 (*Stichting Varkens in Nood*) en Rb. Noord-Holland 5 juli 2017, ECLI:NL:RBNHO:2017:5655 (*Stichting Varkens in Nood*).

52 Zie HvJ EU, 27 juli 2017, C-441/17, ECLI:EU:C:2017:622, JM 2017/97 (*Commissie/Polen*) en HvJ EU 17 april 2018, C-441/17, ECLI:EU:C:2018:255 (*Commissie/Polen*).

afgenomen. Zou de uiterst modieuze privaatrechtelijke handhaving geen welkome aanvulling zijn om het tij te keren en de strikte naleving van wet- en regelgeving zeker te stellen?

Wij sluiten af met een voorspelling: de kevers komen terug. Binnen een jaar of tien zal het geschil tussen kevers en wijnboeren voor de civiele rechter worden voortgezet. Het is bijvoorbeeld goed denkbaar dat kevers, bijen en andere insecten zich in rechte zullen verzetten tegen overmatig gebruik van pesticiden en onnodig agressief maaibeleid. Wij hopen dat Marielle daar dan een ongetwijfeld lezenswaardige en kritische bijdrage over zal schrijven.